



Механізми забезпечення ефективного та результативного бюджетного процесу: від фіскальних ризиків до гендерного бюджетування

Стеценко Тетяна Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування економічного факультету, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-3836-4785>

Прийнято: 18.12.2024 | Опубліковано: 29.12.2024

***Анотація.** Метою даного дослідження є оцінка сучасного стану забезпечення ефективного та результативного бюджетного процесу в Україні. Проведено розмежування поняття ефективність бюджетного процесу та результативність бюджетного процесу. Сформована ієрархія цілей для визначення рівня результативності бюджетного процесу. Надана оцінка рівня досягнення глобальних цілей бюджетного процесу в Україні в контексті його результативності на сучасному етапі. В процесі дослідження були використані: метод аналізу та синтезу – для надання визначення поняття «результативність бюджетного процесу», методи узагальнення та абстрагування – для формування ієрархії цілей бюджетного процесу для оцінки його результативності в Україні, методи порівняння та аналізу – для оцінки механізми забезпечення результативності та ефективного бюджетного процесу. Якість бюджетного процесу може бути оцінена за двома складовими: результативністю та ефективністю. Відсутність чіткого розмежування цих характеристик сприяла формулюванню власного визначення: результативність*



бюджетного процесу – це здатність бюджетного процесу реалізувати поставлені цілі як на глобальному, так і індивідуальному для кожної стадії рівні. Результативність бюджетного процесу в Україні може бути оцінена завдяки ієрархії цілей: перший рівень – глобальні цілі (безперебійність бюджетного фінансування; транспарентність бюджетного процесу; залученість суспільства у бюджетний процес; імплементація ЦСР на всіх стадіях бюджетного процесу; нейтральність бюджетного процесу до політичної ситуації у країні), другий рівень – специфічні цілі для кожної стадії (єдність очікуваного ефекту та запланованого результату). Оцінка досягнення глобальних цілей при перебігу бюджетного процесу в Україні свідчить з одного боку про суттєві кроки в контексті підвищення результативності та ефективності бюджетного процесу (управління фіскальними ризиками, гендерно орієнтоване бюджетування тощо), а з іншого – висвітлює напрям подальшого покращення (підвищення транспарентності, нейтральність до політичної сили, участь громадянського суспільства тощо).

Ключові слова: *бюджет, стадії бюджетного процесу, ефективність, результативність.*

Mechanisms for ensuring an effective and efficient budget process: from fiscal risks to gender budgeting

Tetiana Stetsenko

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finances, Banking, and Insurance, V. N. Karazin Kharkiv National University, V.N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-3836-4785>

Abstract. *The purpose of this study is to assess the current state of ensuring an effective and efficient budget process in Ukraine. The author distinguishes between the concepts of efficiency of the budget process and effectiveness of the budget process. A*



hierarchy of goals is formed to determine the level of effectiveness of the budget process. An assessment of the level of achievement of the global goals of the budget process in Ukraine in the context of its effectiveness at the present stage is provided. In the course of the study, the following methods were used: the method of analysis and synthesis - to define the concept of “budget process efficiency”, methods of generalization and abstraction - to form a hierarchy of goals of the budget process to assess its efficiency in Ukraine, methods of comparison and analysis - to assess the mechanisms for ensuring efficiency and effective budget process. The quality of the budget process can be assessed by two components: efficiency and effectiveness. The absence of a clear distinction between these characteristics led to the formulation of our own definition: the effectiveness of the budget process is the ability of the budget process to achieve its goals both at the global and individual level for each stage. The effectiveness of the budget process in Ukraine can be assessed through a hierarchy of goals: the first level is global goals (uninterrupted budget financing; transparency of the budget process; public involvement in the budget process; implementation of the SDGs at all stages of the budget process; neutrality of the budget process to the political situation in the country), the second level is specific goals for each stage (unity of the expected effect and the planned result). The assessment of the achievement of global goals in the budget process in Ukraine shows, on the one hand, significant steps in the context of improving the efficiency and effectiveness of the budget process (fiscal risk management, gender-oriented budgeting, etc.), and on the other hand, highlights areas for further improvement (increased transparency, neutrality to political forces, civil society participation, etc.).

Keywords: *budget, stages of the budget process, efficiency, effectiveness.*

Постановка проблеми. Одним з основоположних принципів функціонування бюджетної системи України є принцип ефективності та результативності. Цей принцип повинен реалізовуватися у будь-яких бюджетних відносинах і мати свої унікальні індикатори для всіх складових бюджетної сфери.



Бюджетний процес, як динамічна складова бюджетної системи, становить набір послідовних стадій із однією паралельною всім стадіям складовою – бюджетним контролем. Кожна стадія має чіткі терміни реалізації та перелік вихідних параметрів, за якими оцінюється успішність її перебігу. Спираючись на це, можна впевнено стверджувати, що принцип ефективності та результативності має свій прояв і у бюджетному процесі. Але постає питання, який сенс має поняття «ефективний та результативний бюджетний процес», чи достатньо формального підходу по відстеженню строків та затверджених документів, або можливо необхідно розширити наукові рамки для трактування даного поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Бюджетній тематиці, зокрема бюджетному процесу, присвячено багато наукових праць як вітчизняних, так і закордонних дослідників. В Україні мабуть найбільша активність в наукових колах щодо дослідження засад бюджетного процесу припала на період 2000-2015 рр. із введенням нового Бюджетного кодексу України та трансформацією бюджетного планування в контексті застосування ПЦМ. Однак, останні 5 років також характеризуються наявністю цікавих робіт: їх загальною особливістю є приділення уваги окремим процедурам, технологіям, характеристикам чи стадіям бюджетного процесу.

А. А. Олешко та І. Г. Канцур [1] зробили спробу оцінити якість управління бюджетним процесом крізь призму євроінтеграції. Цікавою є пропозиція авторів щодо індикаторів оцінки ефективності стадії виконання бюджету.

Не можна оминати увагою статтю М. В. Рябокін, О. Д. Гордей, О. В. Новицької, Є. В. Котуха та Н. С. Козій [2], які окреслили особливості перебігу бюджетного процесу в умовах повномасштабного вторгнення. Дане дослідження дозволило ідентифікувати одну з якісних характеристик/параметрів ефективного та результативного бюджетного процесу – ступінь автоматизації.

С. В. Свірко, В. В. Довгалюк та Т. М. Тростенюк [3-4], І. В. Дедушев [5] провели порівняльний аналіз бюджетного процесу в Україні та інших країнах світу із наданням рекомендацій щодо імплементації найкращих міжнародних



практик у вітчизняні бюджетні реалії. Для нас важливим є акцент на відкритості бюджетного процесу.

Тематику прозорості (транспарентності) та гласності бюджетного процесу більш детально у свої працях розглянули С. М. Юрій та А. Ю. Каспрук [6], А. В. Нечипоренко, Л. О. Мороз та І. В. Панченко [7], Л. Г. Ловінська та Л. П. Коритник [8], С. В. Юшко [9]. Всі науковці одноголосно сходяться на думці, що в демократичному суспільстві якісною характеристикою ефективного та результативного бюджетного процесу повинна бути його максимальна прозорість та відкритість громадськості.

Питання впливу ризиків на бюджетний процес підняли Н. В. Мельник [10] та О. А. Шаповал [11]. Н. В. Мельник [10] попри заявлену ідентифікацію ризиків бюджетного процесу концентрує увагу на авторському баченні поняття «бюджетний ризик», який доволі близький до змісту фіскальних ризиків, зазначених у Бюджетному кодексові України. О. А. Шаповал [11] концентрує увагу виключно на податкових ризиках, що дещо обмежує використання цих результатів. Однак, в цілому обидві роботи привертають увагу до необхідності віднесення наявності системи управління ризиками до параметрів ефективного/результативного бюджетного процесу.

Наступна група робіт дозволяє оцінити взаємопов'язаність бюджетного процесу та досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). В той час як Ю. В. Петленко та В. Ю. Пилипчук [12] дослідили загальну практику імплементації ЦСР в процеси бюджетування у світі, К. М. Роменська [13] та С. Осадчук [14] висвітлили інтеграцію принципу гендерної рівності у бюджетний процес в Україні у вигляді застосування гендерно-орієнтованого бюджетування. Дані дослідження сприяли усвідомленню того, що результативність бюджетного процесу може мати власну ієрархію, одним з верхніх щаблів якого може бути відповідність ЦСР бюджетного процесу.

В. В. Малишко, Л. М. Яременко та О. В. Калмиков [15] провели комплексне дослідження проблем сучасного бюджетного процесу в Україні. Для нашого дослідження важливим стало твердження про заполітизованість



бюджетного процесу. Даний постулат перетинається із цілою плеядою наукових робіт закордонних вчених, які досліджують таке явище, як «політичний бюджетний цикл» (англ. – political budget cycle). В наукових роботах [16-24] наводяться спроби емпіричних досліджень наявності зв'язку між очікуваними виборами органів влади та змінами у структурі бюджетних показників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри доволі активні дослідження бюджетного процесу, перебігу його окремих стадій питання ефективності та результативності бюджетного процесу характеризуються фрагментарністю розгляду. Доволі багато науковців ототожнюють поняття ефективність бюджетного процесу, ефективність бюджету, ефективність окремої стадії бюджетного процесу. Відсутнє чітке розмежування поняття ефективний бюджетний процес та результативний бюджетний процес.

Зазначені проблеми дали можливість окреслити предмет даного дослідження – бюджетний процес та умови ефективного та результативного його перебігу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є оцінка сучасного стану забезпечення ефективного та результативного бюджетного процесу в Україні.

Завдання дослідження:

- розмежувати поняття ефективність бюджетного процесу та результативність бюджетного процесу;
- сформувати ієрархію цілей для визначення рівня результативності бюджетного процесу;
- оцінити рівень досягнення глобальних цілей бюджетного процесу в Україні в контексті його результативності на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку дослідження доцільно чітко визначитися із термінологією, яку будемо використовувати при викладі основних результатів. Результативність та ефективність – це близькі але



не тотожні характеристики для оцінювання реалізації певних дій чи процесів. Результативність дозволяє визначити отриманий ефект в наслідок реалізації певних дій, а при наявності очікуваних / запланованих індикаторів – рівень їх досягнення. В той же час ефективність передбачає порівняння отриманого ефекту/результату із понесеними витратами (фінансовими, часовими, трудовими тощо).

Застосуємо даний підхід до бюджетного процесу. У вітчизняній літературі ми зустрічали визначення поняття «ефективність бюджетного процесу». І найбільш чітким та віддзеркалюючим сутність ефективності є визначення, сформульоване В. М. Мельником та О. М. Савастєєвою, яке ми готові взяти за основу для нашого дослідження: «під ефективністю бюджетного процесу розуміємо розраховане за допомогою комплексної системи взаємопов'язаних показників відношення отриманого економічного та соціального ефекту до обсягу витрачених для його досягнення ресурсів ..., що визначається на всіх стадіях здійснення бюджетного процесу» [25, с. 80]. Детальний аналіз визначення, наданого Бугай Т. В. [26], свідчить, що скоріш автор надав визначення не ефективності, а саме результативності бюджетного процесу, адже відсутнє порівняння із витраченими ресурсами, хоча запропонована система індикаторів відповідає меті оцінювання в т.ч. й ефективності бюджетного процесу. Авторське бачення терміну «ефективність бюджетного процесу» О. В. Денисюка знову ж таки не містить ознак порівняння із ресурсним забезпеченням результатів, потрібним для оцінки ефективності, а також зводить все до «безперервного та безперебійного фінансування виконання державою власних функцій» [27, с. 287]. Відмітимо, що дана ознака процесу є надзвичайно важливою, але не вичерпною, і буде використана при побудові ієрархії цілей для оцінки результативності бюджетного процесу.

Наукова спільнота оминула своєю увагою поняття «результативність бюджетного процесу», тому робимо спробу надання власного трактування: результативність бюджетного процесу – це здатність бюджетного процесу реалізувати поставлені цілі як на глобальному, так і індивідуальному для кожної



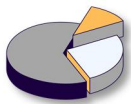
стадії рівні. Надане визначення передбачає побудову ієрархії цілей, причому специфіка бюджетного процесу у кожній країні заважає застосуванню універсального підходу для цього.

Виділення у бюджетному процесі стадій обумовлює виділення двох рівнів цілей: перший рівень – індивідуальні цілі кожної стадії, другий рівень – глобальні цілі, які повинні знаходити свою реалізацію на кожній стадії бюджетного процесу (див. рис. 1). Для кожної стадії цілі встановлені у вигляді очікуваного ефекту (може бути сформований документ тощо) та не менш важливої якісної характеристики – запланованого результату.

Оцінюванню результативності кожної окремої стадії присвячено чимало наукових праць, тому хотілося б приділити більше уваги глобальним цілям бюджетного процесу та механізмам забезпечення їх реалізації.

Ціль «Безперебійність бюджетного фінансування» реалізується через безліч передбачених процедур у Бюджетному кодексі України: наявність резервного фонду для неочікуваних видатків, алгоритм дій при невчасному прийнятті бюджету, алгоритм дій при суттєвому відхиленні фактичних показників від планових тощо. Окремо хотілось звернути увагу на додані наприкінці 2018 р. положення до Бюджетного кодексу України про управління фінансовими ризиками. Цей механізм ризик-менеджменту у бюджетній сфері є доволі новітнім підходом у світі, і його доволі активна імплементація у бюджетний процес України свідчить про прагнення до підвищення його результативності та ефективності.

Ціль «Транспарентність бюджетного процесу» має доволі суттєве законодавче підґрунтя: наявність серед принципів бюджетної системи принципу публічності та прозорості; прописані засади доступності інформацію про бюджети та бюджетний процес. І дійсно до повномасштабного вторгнення та війни Україна демонструвала значний прогрес у досягненні даної мети. Як видно на рис. 2, за результатами The Open Budget Survey 2023 з 2015 по 2021 рр. рівень транспарентності бюджетного процесу зріс на 19 балів і подолав позначку в 61 бал, як показник достатнього рівня транспарентності. На жаль, в наступному



році війна завадила підтримувати транспарентність на такому ж рівні та показник впав до рівня 38 балів внаслідок неоприлюднення чи оприлюднення з запізненням базових документів щодо бюджетного процесу.

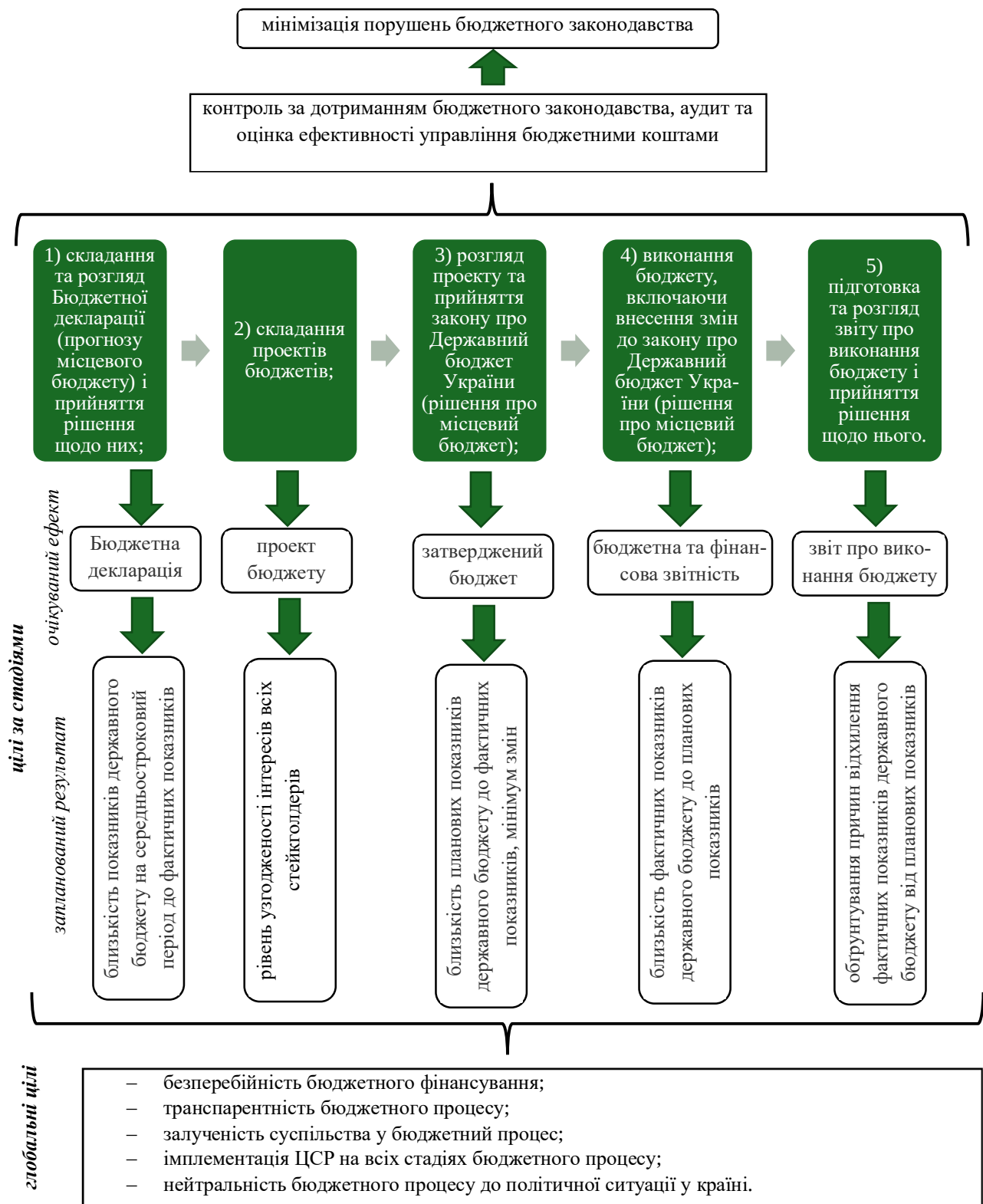
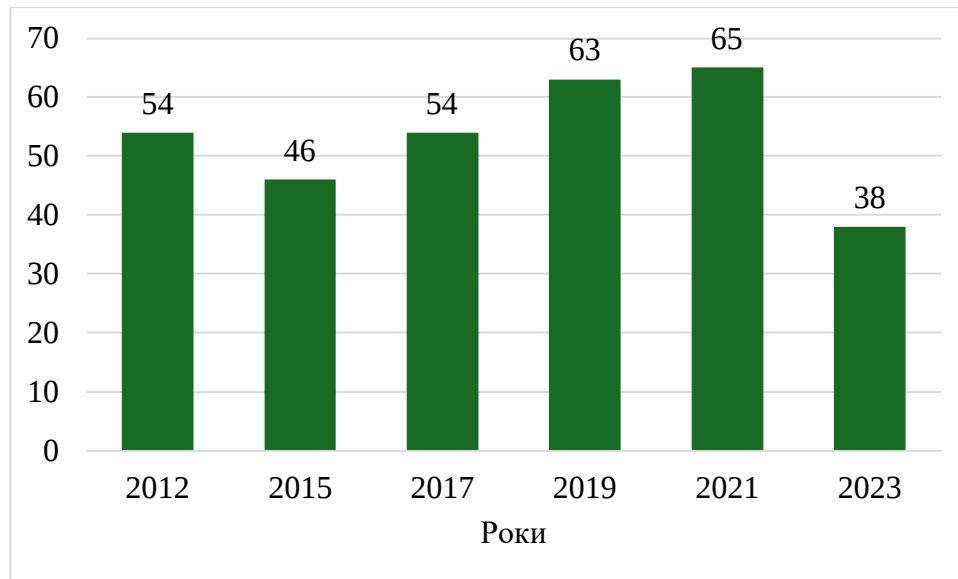


Рис. 1. Ієрархія цілей бюджетного процесу України для оцінки його результативності

Джерело: власна розробка автора



Примітка. 0-60 балів – недостатній рівень транспарентності, 61-100 – достатній рівень транспарентності.

Рис. 2. Динаміка зміни рівня транспарентності бюджетного процесу в Україні згідно The Open Budget Survey 2023 [28]

Ціль «Залученість суспільства у бюджетний процес» в порівнянні з попередньою ціллю не має чіткого правового (законодавчого) підкріплення. Можливо саме це вплинуло на доволі низьку оцінку залученості громадянського суспільства до бюджетного процесу від The Open Budget Survey 2023 [28]: 24 бали при 100 можливих. Найбільш активно представники громадянського суспільства долучались до бюджетного контролю, що дозволило за цим параметром отримати 33 бали зі 100 (при достатності рівня у 61 бал).

Ціль «Імплементація ЦСР на всіх стадіях бюджетного процесу» виглядає доволі амбітною для України. Але вже перший крок був реалізований: ціль 5 «Гендерна рівність» в межах гендерного мейнстріму була успішно імплементована в бюджетний процес: у 2019 р. були затверджені Міністерством фінансів України Методичні рекомендації щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі [29]. Щодо інших цілей, то наразі багато бюджетних програм присвячено реалізації ЦСР, але прописується національна та регіональна мета без чіткої прив'язки до певної



ЦСР. Бажано передбачити також методичні рекомендації по впровадженню ЦСР у бюджетний процес України на всіх рівнях бюджетної системи.

Ціль «Нейтральність бюджетного процесу до політичної ситуації у країні» була обрана внаслідок численних емпіричних досліджень щодо небажаного впливу політичного бюджетного циклу на бюджетний процес та бюджетні показники в різних країнах світу. Вважаємо вельми необхідним провести комплексний аналіз взаємопов'язаності виборчих компаній із зміною структури видатків та доходів бюджетів різних рівнів.

Висновки. Узагальнюючи проведені дослідження, можна зробити наступні висновки:

1. Якість бюджетного процесу може бути оцінена за двома складовими: результативністю та ефективністю. Відсутність чіткого розмежування цих характеристик сприяла формулюванню власного визначення: результативність бюджетного процесу – це здатність бюджетного процесу реалізувати поставлені цілі як на глобальному, так і індивідуальному для кожної стадії рівні.

2. Результативність бюджетного процесу в Україні може бути оцінена завдяки ієрархії цілей: перший рівень – глобальні цілі (безперебійність бюджетного фінансування; транспарентність бюджетного процесу; залученість суспільства у бюджетний процес; імплементація ЦСР на всіх стадіях бюджетного процесу; нейтральність бюджетного процесу до політичної ситуації у країні), другий рівень – специфічні цілі для кожної стадії.

3. Оцінка досягнення глобальних цілей при перебігу бюджетного процесу в Україні свідчить з одного боку про суттєві кроки в контексті підвищення результативності та ефективності бюджетного процесу (управління фіскальними ризиками, гендерно орієнтоване бюджетування тощо), а з іншого – висвітлює напрям подальшого покращення (підвищення транспарентності, нейтральність до політичної сили, участь громадянського суспільства тощо).

Щодо перспектив подальших досліджень вважаємо доцільним провести емпіричне дослідження щодо підтвердження або спростування гіпотези щодо



наявності значного впливу бюджетного політичного циклу на формування та виконання бюджетів в Україні.

Список використаних джерел

1. Олешко А. А., Канцур І. Г. Управління бюджетним процесом України в умовах євроінтеграції. Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. 2020. № 2. С. 60-65. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-2-10>
2. Рябокінь М. В., Гордей О. Д., Новицька О. В., Котух Є. В., Козій Н. С. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. *Економіка і регіон*. 2022. № 4. С. 275-281. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\).2809](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87).2809)
3. Свірко С. В., Довгалюк В. В., Тростенюк Т. М. Декомпозиція бюджетного процесу територіально найбільших країн G20. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 4. С. 42-53. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2023-4\(106\)-42-53](https://doi.org/10.26642/jen-2023-4(106)-42-53)
4. Свірко С. В., Довгалюк В. В., Тростенюк Т. М., Черній О. О. Структуризація бюджетного процесу найпотужніших країн світу: США, КНР, Японія. *Society and Security*. 2023. № 1. С. 38-53. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2023-1\(1\)-38-53](https://doi.org/10.26642/sas-2023-1(1)-38-53)
5. Дєдушев І. В. Формування бюджетного процесу на місцевому рівні: зарубіжний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 79(2). С. 55-63. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.8>
6. Юрій С. М., Каспрук А. Ю. Прозорість бюджетного процесу як забезпечення ефективності бюджетної реформи. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2020. Вип. 1-2. С. 182-190. DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2020-1.77-2.78.15>
7. Нечипоренко А. В., Мороз Л. О., Панченко І. В. Гласність та прозорість бюджетного процесу в Україні. *Збірник наукових праць Університету*



державної фінансової служби України. 2021. № 1. С. 186-198. DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.1.2021.186-198>

8. Ловінська Л. Г., Коритник Л. П. Облікове забезпечення транспарентності бюджетного процесу. *Фінанси України*. 2021. № 5. С. 47-57. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2021.05.047>

9. Юшко С. В. Прозорі бюджети як передумова ефективного контролю за публічними фінансами в умовах децентралізаційних процесів в Україні. *Фінанси України*. 2024. № 4. С. 25-39. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2024.04.025>

10. Мельник Н. В. Сутнісна характеристика і природа ризиків бюджетного процесу. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2023. № 12. С. 20-28. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10664148>

11. Шаповал О. А. Управління податковими ризиками в умовах регулювання бюджетних процесів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 23. С. 81-85. DOI: [10.32702/2306-6814.2023.23.81](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.23.81)

12. Петленко Ю. В., Пилипчук В. Ю. Інтеграція цілей сталого розвитку у бюджетний процес у світі та Україні: наукові підходи та пропозиції. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Вип. 78. С. 110-117. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.78-17>

13. Роменська К. М. Гендерно-орієнтоване бюджетування в умовах розвитку бюджетного процесу України. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.53>

14. Осадчук С. Застосування гендерних аспектів у бюджетному процесі. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2021. Вип. 26. С. 162-169. DOI: <https://doi.org/10.35432/tisb262021239055>

15. Малишко В. В., Яременко Л. М., Калмиков О. В. Напрями розвитку бюджетного процесу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 3. С. 33-38. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.3.33>



16. García I., Hayo B. Political budget cycles revisited: Testing the signalling process. *European Journal of Political Economy*. 2021. Vol. 69. Article 102030. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2021.102030>
17. Lee D., Min S., Park S. Political budget cycle and the alignment effect: Evidence from South Korea. *European Journal of Political Economy*. 2024. Vol. 81. Article 102485. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2023.102485>
18. Bojar A. Do political budget cycles work? A micro-level investigation of pre-electoral budgeting and its electoral consequences. *Electoral Studies*. 2017. Vol. 45. Pp. 29-43. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.11.007>
19. Klein F. A., Sakurai S. N. Term limits and political budget cycles at the local level: evidence from a young democracy. *European Journal of Political Economy*. 2015. Vol. 37. Pp. 21-36. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2014.10.008>
20. Vortherms S. A. Disaggregating China's local political budget cycles: "Righting" the U. *World Development*. 2019. Vol. 114. Pp. 95-109. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.09.025>
21. Potrafke N. General or central government? Empirical evidence on political cycles in budget composition using new data for OECD countries. *European Journal of Political Economy*. 2020. Vol. 63. Article 101860. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2020.101860>
22. Shmuel A. The political budget cycle across varying degrees of democracy. *Electoral Studies*. 2020. Vol. 68. Article 102218. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2020.102218>
23. Fukumoto K., Horiuchi Yu., Tanaka Sh. Treated politicians, treated voters: A natural experiment on political budget cycles. *Electoral Studies*. 2020. Vol. 67. Article 102206. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2020.102206>
24. Giacobbe P., Ordine P., Rose G. The effects of relaxing fiscal rules on Political Budget Cycle: A difference-in-discontinuities analysis on Italian municipalities. *Electoral Studies*. 2024. Vol. 88. Article 102761. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2024.102761>



25. Мельник В. М., Савастєєва О. М. Ефективність бюджетного процесу: поняття та підходи до аналізу. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2017. № 3(2). С. 75-81.
26. Бугай Т. В. Методичні підходи до оцінки ефективності бюджетного процесу в Україні. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/9_2015/18.pdf (дата звернення: 12.12.2024).
27. Денисюк О. В. Оцінка ефективності бюджетного процесу в Україні. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 286–291. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-286-291>
28. Ukraine. Open Budget Survey 2023. URL: <https://internationalbudget.org/sites/default/files/country-surveys-pdfs/2023/open-budget-survey-ukraine-2023-en.pdf> (дата звернення: 12.12.2024).
29. Методичні рекомендації щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі : затверджено Наказом Міністерства фінансів України 02 січня 2019 року № 1 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text> (дата звернення: 12.12.2024).